

Dağlık Karabağ Sorunu'na Yönelik Politikalar

Policies Towards the Nagorno-Karabakh Conflict

Prof. Dr. Haydar Çakmak. "Dünden Bugüne Karabağ Sorunu". Ankara: Yenisey Kitapevi, 2021, ISBN: 9786058205192

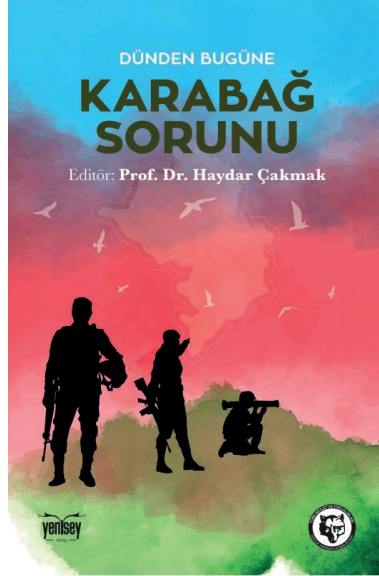
Seda Nur Özden¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Seda Nur Özden, (Lisans Öğrencisi),
Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Karabük,
Türkiye
E-posta: ozdensedanur0@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5969-5930

Başvuru/Submitted: 08.03.2022
Kabul/Accepted: 19.03.2022

Atıf/Citation: Özden, Seda Nur. Dağlık Karabağ Sorunu'na Yönelik Politikalar. [Haydar Çakmak'ın Dünden Bugüne Karabağ Sorunu, adlı eserinin tanıtımı]. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 11, 1 (2022): 127-132.
<https://doi.org/10.26650/jes.2022.007>

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ, Karabağ Sorunu, Azerbaycan, Ermenistan, Kafkasya

Keywords: Nagorno-Karabakh, Karabakh Conflict, Azerbaijan, Armenian, Caucasus

Türk Devlet ve Topulukları Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı'ndan Karabağ Savaşı'na dair kapsamlı bir eser. Editörlüğü Prof. Dr. Haydar Çakmak tarafından yapılan bu eserde, uluslararası bir mesele haline gelen Karabağ sorununun tarihi boyutu, nedenleri ve sonuçları analiz edilmiştir. Eser, 2021 yılında Yenisey Kitapevi tarafından yayınlanmıştır. Söz konusu eserde, dokuz ayrı bölüm/makale yer almakta olup, Karabağ'ın tarihi, ilgili ülkelerin politikaları ve sorunun uluslararası boyutu tartışılmıştır.

Kitabın ana konusunu oluşturan, 27 Eylül 2020'de başlayıp 44 gün devam eden Azerbaycan-Ermenistan Savaşı sadece Azerbaycan açısından değil, Türk Dünyası açısından da büyük bir olaydır. Yaklaşık 27 sene Ermenistan işgali altında bulunan, yakıp yıkılan, maddi, tabiat ve doğa zenginlikleri mahvedilen Karabağ ve çevresinin kurtuluşu Azerbaycan açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu savaş sonucunda Azerbaycan ordusu işgal altındaki topraklarının önemli bir kısmını düşmandan kurtarıırken Rusya'nın arabuluculuğu ile yapılan Üçlü Bildiri gereği Ermeni ordusu Azerbaycan'dan çıkarılmıştır. Bu süreç boyunca Türkiye Azerbaycan'a siyasi, diplomatik, teknolojik vs. desteği sağlamıştır. Savaşın ardından akademik ve siyasi çevrelerde bu konuda çok sayıda makale, tebliğ, yorum, haber, kitap, rapor vs. yayınlanmıştır. Bu yayınlar, alanla literatürünü zenginleştirirken savaşın farklı yönlerden yorumlanmasına da fırsat tanımaktadır.

Kitapta yer alan bölümler/makaleler şu şekilde sıralanmıştır:

Birinci bölüm: Dr. Arif Acaloğlu'nun yazmış olduğu *Karabağ Sorununun Tarihi Arka Planı* başlıklı bölümdür. Yazar, Karabağ sorununa temel hatlarıyla değinirken, devamında Karabağ coğrafyasını ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısını ele almaktadır. Yazarın Karabağ sorununu kavrayabilmemiz için sunduğu alanlar Karabağ coğrafyası, Hristiyan cemaatler, Batı'nın bölgeye yönelişi, SSCB etkisi, BM kararı, çözüm sürecinde Minsk Grubu bildirimleri gibi derinlemesine alanlardır.

İkinci bölüm: Dr. Hatem Cabbarlı'nın yazmış olduğu *Ermenistan'ın Karabağ Politikası* başlıklı bölümdür. Yazar, Ermenistan Cumhuriyeti'nin Dağlık Karabağ sorununun temelini, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Bolşevik Rusya tarafından işgalini, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Dağlık Karabağ sorunun yeniden gündeme gelişi ve 44 günlük savaşa giden süreci tüm detaylarıyla içermektedir. Kapsamlı ve ayrıntılı şekilde ele alınan bu bölümün ilk kısmında, Bolşevik Devrimi ve Güney Kafkasya'da devlet yönetiminin zayıflamasından yararlanan Ermenilerin Azerbaycan Türklerine yönelik katliamlarından bahsedilmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan'ın 1918'de bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından, Ermenistan hükümeti Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanımamış, Dağlık Karabağ, Nahçıvan ve Zengezur bölgelerine yönelik taleplerinden vazgeçmemiş ve askeri operasyonlarına Bolşeviklerin desteğiyle devam etmiştir. Azerbaycan'a bağlı kalmak şartıyla 7 Temmuz 1923'te Dağlık Karabağ'a özerklik statüsünün verilmesi ile sorunun daha sonraki yıllarda gündeme gelmesine zemin hazırlanmıştır. Ermenistan 1945, 1956, 1964 ve 1988 yıllarında taleplerini tekrar gündeme getirmişse de kabul görmemiştir. Toprak taleplerinden hiçbir zaman vazgeçmeyen olan Ermenistan, propaganda faaliyetlerine devam etmiştir. Bölümün ikinci kısmında aktarıldığı gibi, Sovyetler birliğinin resmen feshedilmesinden sonra Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan ve Ermenistan arasında en ciddi sorun olmuştur. Ermenistan'ın desteği ile Dağlık Karabağ Ermenilerinin başlattıkları silahlı saldırılar, 1992 yılında gerçek savaşa dönüşmüştür. 28 Kasım 1989'da Sovyetler Birliği Yüksek Sovyeti, Dağlık Karabağ'ın yönetimi için oluşturduğu Özel Yönetim Komitesi'ni feshederek Dağlık Karabağ yönetimini yeniden Azerbaycan'a bırakmıştır.

Ayrıca, Azerbaycan'ın 2 Mart 1992'de BM'ye üye olmasından ve 13 Mart'ta Ermenistan'ın saldırılarının durdurulması için BM Güvenlik Konseyi'ne müracaat etmesinden sonra Dağlık Karabağ sorunu uluslararası nitelik kazanmıştır. Azerbaycan, Ermenistan ve sözde Dağlık Karabağ yönetimi temsilcisinin 9 Mayıs 1994'te imzaladıkları anlaşma gereğince ateşkes rejimi uygulanmış ve böylece Rusya'nın girişimleri sonucunda Dağlık Karabağ Savaşı durdurulmuş, diploması ön plana çıkmıştır. Ateşkes anlaşması imzalandıktan sonra sorunun barış yoluyla halledilmesi için AGİT Minsk Grubu kurulmuşsa da bu örgüt sorunun çözümünde her hangi ilerleme sağlayamamıştır. Bu kısımda, Minsk Grubu'nun başarısızlık nedenleri ayrıca okuyucuya sunulmuştur. Üçüncü kısımda ise, Ermenistan'ın ilk devlet başkanı olan Levon Ter-Petrosyan ve sonraki yıllarda Robert Koçaryan, Serj Sarkisyan ve Nikol Paşinyan dönemi de dahil olmak üzere Ermenistan yöneticileri Dağlık Karabağ sorununun barış yoluyla halledilmesi sürecini zamana yayarak Azerbaycan'a yenilgiyi kabul ettirebileceklerini düşünmüşlerdir. Devam eden müzakereler ve Rusya'nın girişimleri sonucunda ateşkes sağlansa da, Ermenistan her seferinde anlaşmayı ihlal ederek askeri operasyonlarına devam etmiştir. Nisan 2016 savaşında Tovuz olaylarında isteği sonuca ulaşamayan Ermenistan Azerbaycan'ı nihai barış anlaşması imzalamaya mecbur edeceğini düşünerek 27 Eylül 2020'de 44 gün sürecek olan geniş çaplı askeri operasyonlara başlamıştır. Azerbaycan ordusu birçok ilini Ermenistan işgalinden kurtarmış ve askeri operasyonların başlamasından hemen sonra askeri ve maddi kayıplar veren Ermenistan, Azerbaycan'ı psikolojik olarak etkilemek için ağır savaş suçları işlemiş, 44 gün boyunca Azerbaycan'ın sivil yerleşim birimlerine yönelik saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırıların altında hem tarihsel ve hem patolojik bir "öç alma" saplantısı hem siviller üzerinde bir baskı oluşturarak işgal sürecini kolaylaştırma düşüncesi yatmaktadır.

Üçüncü bölüm: Prof. Dr. Ali Asker'in yazmış olduğu *Azerbaycan'ın Karabağ Politikası* başlıklı bölümdür. Bu bölümde yazar, dört ayrı başlıkta "Dağlık Karabağ Meselesi": Yapay Sorunun Tarihi Seyri, Ateşkes Sürecinin Kırılma Noktaları, 44 Günlük Savaş veya Büyük Taarruz, Savaşın Düşündürdükleri: Yorumlar, Tespitler, Sonuçlar ve Muhtemel Gelişmeler olarak ele almaktadır. Birinci kısımda yazar, Dağlık Karabağ sorunun yapay şekilde inşa edilmiş Ermeni Meselesi'nin bir uzantısı olduğunu açıklamış, devamında Ermeni meselesinin gündeme gelişi ve Ermeni Vilayeti'nin kuruluşuna yer vermiştir. Bu kısımda aktarıldığı üzere, 1994 ateşkes anlaşmasına kadar geçen süre zarfında Ermenistan ordusu ve Karabağ'ın silahlı Ermeni çeteleri Hocalı Soykırımı başta olmakla çok sayıda kanlı cinayet işlemiş, yüz binlerce Azerbaycan yurttaşını kendi ülkesinde mülteci durumuna düşürmüş, Azerbaycan topraklarının yüzde 20'sini işgal etmiştir. İkinci kısımda, ateşkes sürecinin ihlalinde yaşanan üç ayrı kırılma noktası tartışılmış, Ermenistan'ın Azerbaycan'ın tarihi-kültürel mirasına, tabiat varlıklarına vermiş olduğu ciddi zararlar ve yapmış olduğu propagandalar da vurgulanmıştır. Yazar, Tovuz saldırısını Dört Gün Savaşı'ndan sonraki dönemde yaşanan en büyük çatışma olarak nitelendirmiştir. Tovuz'da istediği başarıyı elde edemeyen Ermenistan, süreci 44 gün devam edecek savaşa götürmüştür. Üçüncü kısımda yazar, Azerbaycan başarısını sivilleri vurmama,

askeri hedefleri nokta atışıyla imha etme, olabildiğince az zayıyla ilerleme gibi faktörlerle açıklamaktadır. Türkiye'nin gelişmelerdeki etkisini ele alan yazara göre, Azerbaycan Türkiye'nin stratejik desteği sayesinde, belirgin biçimde hareket kabiliyetini arttırarak, sahadaki kazanımlarını arttırmasına vurgu yapmaktadır. Dördüncü ve son kısımda ise, Türkiye ve Rusya'nın tutumlarına yer vermektedir. Türkiye savaş boyunca Azerbaycan'a diplomatik, siyasi ve kamuoyu desteğini kesintisiz şekilde sürdürürken, Rusya bu savaşta tarafsız kalmamış, Ermenistan'a her türlü silah, mühimmat, ileri teknoloji ve imha gücü yüksek silahlarla destek vermiştir. Çeyrek yüzyılı aşkın bir süre zarfında diplomatik yollardan çözülemeyen işgal süreci, 44 gün devam eden başarılı bir taarruzla sona erdirilmiş, işgalci Ermenistan ordusu Azerbaycan topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Son kısımda ise, Türkiye ve Azerbaycan arasında yapılan Haziran 2021'de Şuşa'da, Şuşa Beyannamesinin kabulü ile ilişkilerdeki gelişmeler tartışılmıştır.

Dördüncü bölüm: Prof. Dr. Nesip Nesipli'nin yazmış olduğu Rusya'nın Karabağ Politikası başlıklı bölümdür. Bu bölümde ise yazar, Karabağ probleminde eski Rusya'nın rolü, Rusya'nın Azerbaycan'ı işgali, Rusya-İran savaşlarının Ermenilere etkisinden bahsetmektedir. Bu bölümün ilk kısmında, Rusya İmparatorluğu'nun işgal politikası tartışılmış ve beraberinde yaşanan gelişmeler okuyucuya sunulmuştur. Karabağlı İbrahim Han ve Rusya generali Sisyanov'la tarihe Kürekçay Antlaşması adıyla geçen belgeyi kabul etmiş ve böylelikle Karabağ Hanı ailesi, sülalesi ve ülkesi Rusya İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir. İkinci kısımda ise birinci ve ikinci Rusya-İran savaşlarının Ermenilere ve işgal altındaki Müslümanlara etkisi anlatılmıştır. Yazar, 1918-1920'li yıllarda Güney Kafkasya'da üç bağımsız devletin kurulmasını hassas bir dönem olarak karakterize etmektedir. Ayrıca ikinci kısımda Birinci Karabağ Savaşı (Halk Cumhuriyeti Dönemi) ve Ermenistan'a verilen tavizlere değinilmiş, 2.Karabağ Savaşı ve muhtemel 3.Karabağ Savaşı'na (27 Eylül-10 Kasım 2020) giden süreç okuyucuya sunulmuştur. 3.Karabağ Savaşı Azerbaycan ordusu zafer elde etmesinin ardından 10 Kasım gecesi Putin'in hazırladığı 9 maddelik belgeyi İlham Aliyev çevrimiçi ortamda imzalamasıyla son bulmuştur. Son olarak Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in politikalarına yer verilmiş beraberinde Rusya ile ilişkilerde etki eden faktörler tartışılmıştır.

Beşinci bölüm: Dr. Babek Şahit'in yazmış olduğu *İran'ın Karabağ Politikası* başlıklı bölümdür. Bu bölümde yazar, 2.Karabağ Savaşı sonucunda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin elde etmiş olduğu zaferler, 2.Karabağ savaşında İran'ın tutumu ve Azerbaycan politikası, İran'da yaşanan siyasi gelişmeler, İran'ın iç ve dış politikasını etkileyen faktörler anlatılmaktadır. Beşinci bölümün ilk kısmında, İran'da 1979 yılında yaşanan devrim ile iç ve dış politikasında meydana gelen değişimler doğrultusunda bazı kavramlara ve tanımlara detaylı olarak yer verilmiştir. Ayrıca, İran Cumhurbaşkanı Ayetullah Haşimi Refsencani'n, Muhammed Hatemi, Mamut Ahmedinijad ve Hasan Ruhani dönemlerinde izlenen politikaları ele alınmaktadır. İkinci kısımda ise, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile İran'ın Azerbaycan'a yönelik politikaları ve ilişkileri etkileyen faktörler tartışılmıştır. Yazar, İran'ın kuzeybatı sınırları ve milli güvenliğini tehdit eden faktörleri, İran Türkleri içinde yükselen Türk milliyetçiliği ve

Türkçü duygular olarak açıklamaktadır. Azerbaycan ile ilişkilerinde İran'ın endişe duyduğu gelişmelerden biri de Azerbaycan'ın İsrail ile olan yakın ilişkileridir. Bununla beraber İran'ın Azerbaycan ile ilişkilerde yaşadığı diğer sorun ve endişelerde yer almaktadır. Üçüncü kısımda, Azerbaycan'ın ABD ile ilişkilerinde yaşadığı kuşkuvarın nedenleri okuyucuya sunulmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin NATO ile iş birliği ve NATO'nun Azerbaycan Cumhuriyeti üzerinden bölgede aktif olmaya çalışması, İran'da uyandırdığı endişeler vs. tartışılmıştır. Son olarak, İran devleti, 2.Karabağ Savaşı sırasında tarafsızlık söylemi altında dolaylı yoldan Ermenistan'ın yanında yer almaya çalışırken, İran Türklerinin kamuoyunda oluşturduğu baskı ve propaganda sonucunda İran, Azerbaycan'ı sözde desteklemiştir.

Altıncı bölüm: Prof. Dr. Haydar Çakmak'ın yazmış olduğu *Türkiye'nin Karabağ Politikası* başlıklı bölümdür. Bu bölümde yazar, Türkiye ile Azerbaycan ilişkilerinin, bu ilişkilerde İran'ın tutumunu, Şuşa Beyannamesi gibi konulara yer vermiştir. Altıncı bölümün ilk kısmında yazar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkilerini tartışmıştır. Türkiye'nin Azerbaycan'a olan desteği ve beraberinde kurulan TANAP (Güney Kafkasya Boru Hattı Projesi) ve TAP (Trans-Adriyatik Boru Hattı Projesi) projeleri yer almaktadır. Türkiye ile Azerbaycan ilişkilerinden rahatsızlık duyan ve sabote etmek veya baskı uygulamaya çalışan İran'ın Azerbaycan'a yönelik karşı tutumu ayrıca anlatılmaktadır. Bu kısımda Karabağ savaşında Türkiye'nin tutumu ve savaş sonuçlarına yer verilmiş, devamında Karabağ sorununda Rusya'nın İran'a ilişkin tutumu anlatılmaktadır. Son olarak, Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan Şuşa Beyannamesi ve Beyanname'nin içeriği okuyucuya sunulmuştur.

Yedinci bölüm: Prof. Dr. Sait Yılmaz'ın yazmış olduğu *AGİT ve MİNSK Grubunun Karabağ Politikası* başlıklı bölümdür. Bu bölümde yazar, Minsk Grubu arabuluculuk faaliyetleri tartışılmıştır. Yedinci bölümün ilk kısmında yazar, Minsk Grubu'nun kuruluşu ve faaliyetlerinden bahsederken, bu grubun faaliyetlerini değerlendirmiş ve Madrid prensiplerine kadar uzanan bir anlatım sunmaktadır. Yedinci bölümün ikinci kısmında, Avrupa Birliği'nin Avrupa Komşuluk Politikası ve yumuşak gücün etkileri ele alınmıştır. Bu kısımda Dağlık Karabağ soruyla ilgili Avrupa Birliği faaliyetleri ve rolüne yer verilmiştir. Bu bölümün en önemli vurgusu ise “Dağlık Karabağ Sorununda Avrupa Birliği'nin etkisiz kalması” gerçeğidir. Son olarak bu bölümde İkinci Dağlık Karabağ Savaşı'nda AB'nin tepkileri ve savaş sonrası bölgenin inşasında AB'nin üstleneceği role yer verilmiştir.

Sekizinci bölüm: Prof. Dr. Barış Doster'in yazmış olduğu *ABD'nin Karabağ Politikası* başlıklı bölümdür. Bu bölümde, Kafkasya'nın önemi, ABD'nin bölgeye olan ilgisi ve beraberinde izlediği politikalar, ABD'nin Rusya'ya karşı tutumu tartışılmıştır. Sekizinci bölümün ilk kısmında, ABD'nin bölgeye olan ilgisi açıklanırken, Azerbaycan'a yönelik stratejik ilgisi üç katmanlı olarak tartışılmış, Dağlık Karabağ sorunu bağlamında ABD'nin Türkiye ile İran ilişkilerine etkisi ve ABD'nin Türkiye ile Ermenistan ilişkilerine olan etkisi okuyucuya sunulmuştur. Sekizinci bölümün ikinci kısmında, Dağlık Karabağ sorununda kazanan ve kaybeden ülkeler ele

alınmıştır. Bu kısımda da Rusya'nın Dağlık Karabağ sorunundan çıkarımlarına yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise, Rusya'nın bölgeye bakışı ve ABD'nin emperyalist politikası tartışılmıştır. Bu bölümün en önemli vurgusu "ABD'nin bölgede enerji kaynaklarına olan ilgisi ve Rusya'yı kuşatma politikasıdır." Yazar bu konudaki gelişmeleri kavrayabilmemiz için ilgili ülkelerle ilişkileri de okuyucuya sunmuştur. Son olarak bu bölümde Dağlık Karabağ sorununda Minsk Grubu'nun etkisiz kalma sebepleri de tartışılmıştır.

Dokuzuncu bölüm: Prof. Dr. Haydar Çakmak'ın yazmış olduğu *Karabağ Sorununun Uluslararası Boyutu* başlıklı bölümdür. Bu bölümde yazar, Batı ülkelerin Ermenistan'a desteğinden, bu sürece yönelik beklenti ve çıkarlarından, İsrail-Azerbaycan ilişkilerinden, Dağlık Karabağ'la ilgili diğer ülkelerin tutumundan bahsetmektedir. Dokuzuncu bölümün ilk kısmında, Ermenistan'ın Rusya'dan beklentileri ve Batıya olan yönelişi tartışılmıştır. Bu kısımda, Rusya'nın Dağlık Karabağ sorununu kendi çıkarlarına göre yönlendirmesi ve bölgede etkinliğini koruma isteği ile izlediği politika okuyucuya sunulmuş, ayrıca AGİT-MİNSK Grubu da sorunu çözüme kavuşturmada pasifliğinin nedenine yer verilmiştir. Azerbaycan-İsrail ilişkilerine de yer verilen ikinci kısımda anlatıldığı üzere Batılı İslam ülkeleri (Bosna-Hersek, Arnavutluk) Azerbaycan'ı savunurken Ortadoğu'nun İslam ülkeleri Ermenistan'ın yanında yer almıştır. Yazar ayrıca, Türk kökenli bağımsız cumhuriyetlerin beklenen desteği sağlamamalarını vurgularken, Rus faktörüne de yer verilmiştir. Son olarak bu kısımda Ermenistan'ın aldığı destek ve bu desteği sağlayan ülkeler ve kuruluşlar anlatılmış, Rusya'nın Karabağ sorunuyla ilgili uluslararası rolü ve politikasına yer verilmiştir.

Kitap, Azerbaycan-Ermenistan Savaşı, Kafkasya, bölgesel siyaset vd. konularla ilgilenen okuyucular, ayrıca bu alanda akademik çalışmalar yürüten araştırmacılar açısından son derece faydalı bir eser olarak tanımlanabilir.

Yazar hakkında

Prof. Dr. Haydar Çakmak, 1956 yılında Kırşehir'de doğmuştur. Lisans öğrenimini Fransa Bourgogne Üniversitesi'nden 1987 yılında mezun olmuştur. Yüksek lisansını Franchcompte Üniversitesinde 1989 yılında tamamladı. Paris-X Nanterre Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde 1993 yılında doktora yaptı. Yazar şuan da Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.